

դաստիարակութեան մասին տեղեկութիւններ տալու կողմէն եւս ժլատ գտնուած են, որով դիւրին գործ մը չէ՝ զրկել հայկական դաստիարակութեան պատմութիւնը՝ գտնուած հաստուկոտոր ծանօթութիւններով։ Է. Հացոունի քանաց սիստեմատիկ կերպով ներկայացնել «Դաստիարակութիւնը Հին Հայոց բով», բանի մը տարի առաջ։ Պր. Սարաֆեան իր նոր աշխատութեամբ քայլ մ'եւս յառաջ կը մղէ ուսումնասիրութիւնը սոյն նիւթին, որ մեր ազգային պատմութեան կարեւոր մէկ էջը կը կազմէ անտարակոյս։

Տրթ. Սարաֆեանի գիրքը, գրուած ըլլալով անգլիերէն լեզուով, մատչելի է ոչ միայն անգլիագէտ հայերու այլ նաեւ եւրոպացի եւ ամերիկացի բանասէրներու, դաստիարակներու եւ ընթերցողներու առհասարակ, որոնք շատ կարօտ են այս կարգի հրատարակութեանց, ճշգրիտ գաղափար մը կազմելու համար այն ցեղին մասին, որուն հանդէպ ամենէն այլազան զգացումներ ու կարծիքներ են շինած՝ իրենց այնքան թերի ծանօթութեանց պատճառաւ։ Կարծիքներ՝ որոնք իրէ անգամ կը համապատասխանեն մեր ցանկացածին ու երեւակայածին։

Մենք ուրախութեամբ կ'ողջունենք հեղինակը, որ իր ներկայանալի ու պատուարբեր երկովը թանկագին ծառայութիւն մը կուզայ մատուցանելու մասնաւորաբար հայ դպրութեան եւ ընդհանրապէս հայ ազգին։

Ն. Վ. Պ.

«ԿԵՆՆԻՔ ԵՒ ԱՐՈՒՆԵՍՏ»։ Տարեգիրք. Ա. Տարի, 1931։ Chanth. Arts et Lettres, 94 Rue Lafayette, Paris (10e). Վ.Է. Վ. Ռ. Քապուեան. խմբագրութիւն Մ. եւ Մ. Պարսմեան։ Տպգ. «Մասիս»։

Դեղեցիկ եւ լեցուն հատոր մը զրական։ Այս տարուան գիրքերու ծաղկիւտնէն ամէնէն երեւելիներէն եւ սիրուններէն մէկը ապահովարար, պըճնուած յանկուցիչ տպագրութեան մը եւ մարտուր պատկերազարդութեան մը շնորհներով ալ։ Արուեստի սիրահարներուն ձեռքը լաւ գրասան մը. արժէքաւոր գրասան մը՝ որով եւ իրական վայելք մը։

Դովաանքի խօսքեր միայն՝ ըլլա՛ն անոնք արժանաւորապէս ըսուած՝ անբաւական են անշուշտ։ Պէտք է քան մ'ըսել թեր կամ դէմ։

Ու «Կենսիկ եւ Արուեստ»ի թեր ըսելիք բանը սա՛ է որ՝ թանկագին կտորներ ծրարած ունի իր էջերուն մէջ, սիրելի եւ գնահատուած ստորագրութիւններով։ Ահարոնեանի «Դիւարնակ Մարգը» հայ գիւղական մտայնութեան արտայայտիչ աղւոր յօդուած մըն է. աղւորը սակայն հագցուած՝ ախուրին եւ ընդգնացուցիչին։ Բայց այս գիծը արդէն Ահարոնեանի ունի ողնայարն է։ Յարութիւնեանի նամակները հրապուրիչ են։ «Կտակ» բերթուածիկը սիրուն է։

Յետոյ՝ «Կենսիկ եւ Արուեստ» միակողմանի չէ իր նիւթերուն տեսակէտէն. ջրան եղած է համեմատական ներդաշնակութեամբ մը սեռերու այլազանութիւն մը դնել գիրքին մէջ։

Բայց դէմ ըսուելիք ալ կայ։ Նախ՝ պէտք էր ընտրութեանց մէջ աւելի խիտ ըլլալ՝ եթէ կ'ուզուէր զրականութիւնը իր բարձրութեան վրայ եւ իր նպատակին սեւեռեալ պահել։ Ուրիշ խնդիր՝ եթէ զըտնուածը ներկայացնել ուզուած է, Բայց ունինք գրող-

ներ՝ զորս ընթերցողը յատկապէս կը փնտռէ «Կենսիկ եւ Արուեստ»ի էջերուն մէջ, ուշադրութեամբ հեղինակներու ցանկը կը նայի եւ չգտնելու կը հետեւի թէ ձեռք տեղաւորուած զոհացուած է։ Դրականութիւնը՝ ճշմարտութեան մը, խորհուրդի մը, ներդաշնակութեան մը ազնուական զգացումի մը զգեստաւորումն է խօսքին արուեստով։ Անարժէք մարմին՝ զգեստին գեղեցկութեան ներքեւ՝ չեղաւ։ Վայելք չի տար արուեստ սիրողին։ «Եհովան կը վախճայ մարդէն», «Սոխակները», «Յնծութեան կանչներ» եւ ուրիշներ ալ, հասունութիւն եւ խոր չուներն ըստ միզ։

Վ. Մալեգեանի «Աստուծոյ Մահը»՝ չքնաղ հիւսուածք մը ողորմելի հանգոյցի մը կը յանգեցնէ, թող չհրմինէ հարցնէր. ի՞նչ է խիղճը բա՛ն, ինձի անոր ծագումը, ո՞րն է հողին պատմը՝ ինձի անոր բնութիւնը, ո՞ր է յաւիտենութիւնը, ջուցո՛ւր ինձի անոր բովանդակութիւնը։ Եւ չհրմինէ աւելի լեցուն եւ աւելի իմաստուն պիտի դուրս գար։

Դիւարնակն բաժնիւր աղբատ է. իսկ իմաստասիրական մի քանի յօդուածները իրենց նիւթին արժան հաստատութիւնը չունին։ Պ. Տէրպետեանի «Բնագը եւ իմացականութիւնը» ո՞րքան ալ հետաքրքրական եւ կարեւոր՝ հարկ եղած ճշգրտութիւնը եւ շղթայաւորումը չի ներկայացնել։ Օրինակի համար՝ ուրիշ է ըսել «Հոգեպաշտին համար մարդուս աչքերը նպատակաւոր կերպով զետեղուած են զրիւն վրայ տեսնելու գործողութեան համար», ուրիշ է ըսել՝ «Կենսիկի սկիզբ գորութիւնը հետզհետէ ծընունդ տուած է գայարանքի մը՝ եւ զայն բարգաւաճած՝ վախճանի մը իրրեւ միջոց գործածուելու համար (որ համագոր է Աստուած ստեղծեցի)։ Դիւարնակը պէտք է դրուի» եւ որ յօդուածին կեդրոնական չիղն է՝ անհաստատ իմաստ մ'ունի հոն։

«Մարդուն ծագումը» շահեկան յօդուած մըն է։ Դիւարնակն այս միւլով գրադողներուն եւ հետաքրքրողներուն միակ թերութիւնը սակայն հոն է որ երկրագնդի (evolution) աստուածայնութեան (theisme) սկզբունքին հետ ո՞րքան համակերպ եւ համաձայն ըլլալը չեն տեսներ։ Պատճառն այն է անշուշտ՝ որ անոնք կրօնքը չեն սերտած, եւ որ աւելին է՝ չեն ապրած անոր կեանքը։

Պր. Եղուպեանի «Կրօնքին այլաբանութեամբ» ուրիշ մըն է՝ ուր իրենք ու իրողութիւնները իրենց համեմատութիւններով չեն դիտուած։ Կրօնքը չի գառամիր թէ՛ իսկ ցնորին անոր երկրպագուներէն մէկ մասը։ Եւ Կրօնքի նման հաստոյթի (institution) մը հոս կամ հոն ասոր կամ անոր կողմէ խեղաթիւրումը եւ եղծումը ընդհանուր երեւոյթ նկատելի թիւր եւ եղծ տեսակէտ մըն է առեւտրական։ Մնաց որ այն բոլոր ախուր երեւոյթները որոնք կրօնական պայքարներու զուգորդուած են պատմութեան մէջ՝ բոլորովին ուրիշ տեղեր ունին իրենց արմատները։

Դեղաբուսականի բաժնին ալ արժէքաւոր յօդուածներ ունի։ (Ռ. Որբերեանի նամակը «Պտմ. եօթներ» գլուխին տակ լաւ կ'երթար)։

Մասեր կան նաեւ յատկացուած՝ Պատմութեան, Բանասիրութեան, Ժպիտ-ծիծաղի, եւ մի քանի սեռի բրնիկներու։ Ասոնք բոլորն ալ հաստորին բովանդակութիւնները չեն տեսներ։

Սահմաններ չներկեր երկարել, կը յանձնարարենք «Կեանք եւ Արուեստ»-ին ընթերցումը անտ'նց՝ որոնք բաց միայր մ'ունին ամէն հրաւրում բուն չկրկնու չափ։ Բ. Տարին համար ալ յաջողութիւն կը մաղթենք ժրջան խմբագիրներուն։

Անգուղական Թէոդիկի տեղը բռնէր, անոր պարանգր լեցնէր, անոր յարատեւութեամբը եւ հրմուտ ճաշակովը խորսխում։ Կը յուսանք . . .

Տ. Վ. Ն.

Ռուբէն Զարդարեան — ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԵՐԼՆԵՐ. Ա. ԱՐՉԱԿ ԷՋՈՐ ՆԻ ԱԷՔԵԱՐՆԵՐ. Փաբլգ. 1930. էջ 215. Գին 1 Տալար։

Նախառակ Գրագէտներու Բարեկամներու առաջին հրատարակութիւնն է ասիկա, որուն սկիզբը դրուած է Ռ. Զարդարեանի կենսագրութիւնը։

Ռ. Զարդարեան անձանթ մը չէ՝ հայ գրականութեան մէջ. ան պատուաւոր տեղ մը կը զբաղէ գաւառացի գրողներու շարքին։ Աշակերտած է Թրքիկապոլիսին, որմէ մեծապէս ազդուած է։ Զարդարեան գաւառացի գրողներուն մէջ ամենէն աւելի մաքուր լեզուով գրողն է, որ շատ քիչ գաւառարարութեա կը խառնէ իր գրական ինքնայատուկ ոճին։ Եղած է ուսուցիչ, խմբագրած է **Ռազմիկ** եւ **Ազատամարտ** թերթերը, աշխատակցած է ժամանակին հրատարակուած շատ մը թերթերու եւ հանդէսներու։ Իսկ առանձին հատորով ի լոյս ընծայած է **Յայգալոյսը** 1910-ին, որ ֆրանսերէնի թարգմանուեցաւ 1912-ին։ Հրատարակուած է դասագիրքերու շարք մը՝ **Մեղադատ** անունով, նպատակ ունենալով նոր սերունդին սիրցընել գրականութիւնն ու գեղարուեստը։

Զարդարեան ոտանաւորներ ալ գրած է, սակայն իր արժանիք աւելի բարձր է. ինք բանաստեղծ է մա՛նաւանդ իր արժանիքն մէջ։ Զարդարեան չափաւոր արտագրուած է, բայց ընտիր տեսակէն արտագրուած է. բանական ըլի՜ որակով բարձր։ Աւելի կը սիրէ գաւառը, հայրենիքը, անոր հերքեալները, եւ հրաշալի ընտրութիւնը։

Այս հատորին մէջ ամփոփուած են Զարդարեանի այլեւայլ թերթերու մէջ ցրուած արձակ էջերն ու հերքեալները. եւ ասոնք ինքնին կը բաւեն Զարդարեան գրագէտը մեզի ներկայացնելու։ 31 կտորներ կը բովանդակէ այս հատորը, որոնցմէ ոմանք արդէն ծանօթ էին մեզի, զոր օրինակ **Գամբար**, **Զարնուած Ռազողը**, եւայլն։ Զարդարեան հիանալի նկարագրական էջեր ունի հոս՝ զունգազղ ոճով մը շարագրուած, ինչպէս են՝ **Լեւոն Սեփիկին**, **Հօրեմակեան Տուն**, **Տան Սըր**, **Անտէր Խոհիքը**, **Ծաղիկներ**, **Կարմիր Ծաղիկներ**, **Գարեման մուտի Գաւառակար**, **Գաւառային Վերջալոյս**, եւայլն։ Աւելի արժէքաւոր եւ երկարաշունչ կտորներն են՝ **Սօքր Սեփիկներ** եւ **Ով որ Սուլթան մը ունի իր հագիին** մէջ։

Գրականութենէ հասկցող եւ ճաշակ աւնող մը մեծ հաճոյքով պիտի ըմբռնէ այս սիրուն հատորին ընթերցումը։

Գովելի է՝ «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ»ուն աշխատանքը. եւ մենք կը սպասենք յաջորդ հատորներուն հրատարակութեան։

ՍԻՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԳՐԱԿԱՆԻ ՏԱՐԵՅՈՅՑ. Ս. Գարամանեան.

1931, ԺԲ Տարի. Տպգ. «Կիւրէնպէրէ», Կ. Պոլիս։

«Գրականի Տարեցոյց»ը մեր ընթերցողներէն շատեր կը ճանչնան։ Այս փոքրիկ հատորը այս տարի ալ լեցուած է գողարիկ էջերով եւ օգտակար գրութիւններով։ Հանգուցեալ Դուրեան Սրբազանի թարգմանածը Վ. Հիւլիյէ՝ հատորին զոհարն է։ Կան շատ ուրիշներ ալ որոնք հաճոյքով կը կարդացուին, եւ արժէքաւոր են։ Դիրքին պգտիկութիւնը կը խաբէ ընթերցողը՝ եւ պատճառ կը դառնայ անտեսելու զայն։ Բայց կարելի է փտած ըլլալ որ պարապոյտան մը «Գրականի Տարեցոյց»ը թղթատել զնահատուքեան զգացում միայն պիտի արթնցնէ գրասէրին մէջ։ Նիւթերու աշխատանքիւն ալ ունի ան, որով ընթերցողին ուշադրութիւնը գրաւուած կը պահէ։ Մեր Տարեցոյցներու շարքին իր տեղն ունի բռնած եւ կ'արժէ։

Տ. Վ. Ն.

ԱՅՏՍՊՈՒՄ ԱՊՐԵՆՑԱՆԻՔ. Դեյ՝ Յովհ. Աւագեան. - Նիւ Եօր. 1930. 8⁰ էջ 135. գեղատպ։

Մ. Մինասեան գարդարած է զորին կողքը մասամբ անոր պարունակութիւնը պատկերացնող նկարով մը։ Բովանդակութիւնը կը բաղկանայ **Վէպիկներէ**, **Թափառումներէ** եւ **Արձակ էջերէ**։

Հեղինակը ծանօթ էր մեզ կը «Գրական Դեմքեր»ուն ու «Հ. Կոննակի» աշխատակցութեամբը։ Մենք հակառակ մեր կանխաւ ունեցած գէշ տրամադրութեան — արդիւնք գիրքին մէջ հարեւանցիօրէն մեր նկատած ջարդերու արժագանցին — ծայրէ ծայր հաճոյքով կարդացինք «Այսպէս Ապրեցանք»ը, կը բռնենք թէ ինչ ինչ էջերու ընթերցումը կրկնելէ ետքն ալ մէկը պիտի չուզէր զոց պահել զայն, ու ասիկա ոչ թէ իր նախապրած նիւթերուն՝ այլ ընդհակառակն, եղածները կենդանացնելու ու գրական շնորհով պատկերացնելու այն դիւրեկան եղանակին համար՝ զոր կը կիրարկէ Տ. Աւագեան։

Դիտելի է որ «Այսպէս Ապրեցանք»ին հեղինակը մասնաւորաբար լուս կ'ընտրէ ու կը բացատրէ հոգեբանական վիճակները իր ներկայացուցած անձերուն։ Տեղն է բռնէ նաեւ թէ, գիրքին երկրորդ մասը, որ վաշխուց պատկերացումն է երիտասարդի մը կողմէ սիրուած էակի մը մասին տաճուած սիրոյն սաստկութեան, ներառ բացակայութեան կամ ներկայութեան իր ունեցած զգացումներուն, իր սրտին խորը ներառ անթեղած վտառ «յիշատակ»ին, յանկարծ «մեռնող սիրոյ» դժբախտ պատահարին, «հեղինակ»ի մը ու «լրում»ի մը մէջ ծանօթ նիւթին շուրջ գրելու եւ խօսելու համար պիտի մնայ օրինակելի՝ տիրող ոճին զգացումներու յորդոթեան մէջ իսկ պահած զուսպ ու պարկեշտ նկարագիրովը. զի յայտնուող սէրը որքան ալ ուժգին է ու զօրաւոր, բնառ չի նուազատանար, չի չլիթթուի աւազանի հետ։ Այս մասին ո՛չ մէկ սայթաքում։

Հինգ վէպիկներէն առաջինը գիտեմ թէ կը համապատասխանէ իրականութեան։ Բուն պատմութեամբ